

Als een vis in het water

Een beschouwing over waterkwaliteit, vissen en sportvisserij

Tekst Jaap Quak & Roland van Aalderen, Sportvisserij Nederland Fotografie Groene Zoden Fotografie en Sportvisserij Nederland

Een goede waterkwaliteit is een belangrijke randvoorwaarde voor een goede visstand en is daarmee ook belangrijk voor de sportvisserij. De relatie vis-waterkwaliteit brengt anno 2013 nieuwe vraagstukken met zich mee. Een indringende vraag hierbij is of de huidige uitvoering van de Kaderrichtlijn Water hiervoor houvast biedt. In dit artikel wordt vanuit het perspectief van vis en visser een kritische beschouwing gepresenteerd.

De 20ste eeuw kenmerkte zich door grote problemen in de fysisch-chemische waterkwaliteit als gevolg van lozingen, industriële verontreinigingen en eutrofiëring. Grootschalige vissterfte kwam frequent voor. Zeer omvangrijke en kostbare oplossingen voor deze problemen bleken nodig en konden binnen enkele decennia ook grotendeels worden gerealiseerd. De problemen van de waterverontreiniging hebben echter gemaskeerd dat de mens gelijktijdig ook grootschalig heeft ingegrepen in de dynamische land-water en zoet-zout interacties. Hierdoor zijn er nieuwe vraagstukken ontstaan over het langetermijnperspectief voor de visstand in Nederland.

Geschiedenis

Als gevolg van de bevolkingsgroei, in combinatie met de industriële ontwikkeling, werd het probleem van de waterverontreiniging al in het begin van de 20ste eeuw manifest.

De zalm uit de rivieren smaakte steeds vaker naar carbol en vissterfte werd gaandeweg een alledaags tafereel. Vooral het afvalwater van zuivel-, aardappelmeel-, strokarton- en suikerfabrieken werd berucht. De lijst van wateren met jaarlijkse vissterfte groeide vanaf 1925 gestaag, evenals de klachten van vissers. Overheid en politiek zagen weliswaar in dat een aanpak nodig was, maar wet- en regelgeving ontbrak, evenals kennis en techniek. Wel werd in 1920 onder het Departement van visserij, het Rijksinstituut voor Zuivering van Afvalwater (RIZA) ingesteld. Tussen 1920 en 1970 voltrok zich echter voor vissen en vissers een regelrechte tragedie. Het departementale jaarverslag over de visserij meldt bijvoorbeeld over 1959: "De waterverontreiniging nam zeer ernstige vormen aan". En in 1964 de opmerking dat door verontreiniging een succesvolle visserij in het geheel niet of slechts ten dele kon plaatsvinden. ➤

Verbindingen tussen zee en binnenwater zijn voor trekvisserij essentieel.

Mede door de lobby van de sterk groeiende, georganiseerde sportvisserij, werd in 1970 de Wet Verontreiniging Oppervlaktewateren (Wvo) versneld ingesteld. De Wvo leidde tot een omvangrijk pakket maatregelen op het gebied van riolering, zuivering, vergunningen en handhaving. Toch waren in de periode 1970-1990 de problemen nog steeds zeer ernstig. Wel verschoof het vraagstuk van de waterkwaliteit zich naar het meer sluipende probleem van de eutrofiëring.

Schoner water, maar...

De waterkwaliteit lijkt in vergelijking met de vorige eeuw aanzienlijk verbeterd. Toch staat de huidige visstand nog ver af van de wens en de missie van de sportvisserij: natuurlijk vissen, vissen natuurlijk. Zoals steeds meer visstandonderzoeken aantonen, manifesteert zich nu vooral een biologisch kwaliteitsprobleem. De Nederlandse wateren waren ooit buitengewoon visrijk, dankzij hun ligging in een voedselrijke Delta van grote rivieren, land-water- en zoet-zoutovergangen, vloedvlaktes en meren met een natuurlijk waterpeil.

In de 20ste eeuw werd het water meer en meer aan banden gelegd door industrialisatie, economische ontwikkeling, voedselproductie en de behoefte aan veiligheid. Het karakter van de Nederlandse oppervlaktewateren veranderde hierdoor diepgaand. Riviernormalisaties, Deltawerken, kunst-

werken, een op de landbouw toegesneden peilbeheer en ruilverkavelingen hebben natuurlijke processen lamgelegd. Zo werden houten sluisdeuren (visvriendelijk 'lekkend') vervangen door beton en staal. De dynamiek, met natuurlijk fluctuerende waterpeilen en land-waterovergangen, verdween. Sluipend en verborgen onder de zichtbare problemen van de waterverontreiniging, werden daarmee ook de processen geminimaliseerd die van nature zorgen voor een goede en gezonde visstand.

De visstand in termen van soortenrijkdom, populatieopbouw en productiviteit zit anno 2013 'gevangen' tussen grotendeels het ontbreken van natuurlijke processen en de afname van nutriënten door waterkwaliteitsmaatregelen. Armoede voor en aan vissen dreigt.

En de KRW dan?

De sportvisserij was aanvankelijk behoorlijk enthousiast over de KRW. Vissen vormen een herkenbaar onderdeel van de KRW-doelen, de beoordeling en de maatregelen. Waterkwaliteit werd geagendeerd, ook voor vissen, in een geïntegreerd kader voor beleid, plannen en uitvoering. Ruim 10 jaar later, worstelt Sportvisserij Nederland met de KRW. Niet met de intenties ervan, maar met de manier waarop een deel van waterbeherend Nederland de afgelopen periode nogal dogmatisch, technocratisch en - wat betreft vissen -

met onvoldoende historische en ecologische kennis met de KRW is omgegaan. Positief is de grotere aandacht voor vis, zoals de aanleg van migratievoorzieningen, de voortgaande inzet op de verbetering van de waterkwaliteit en het overleg hierover met stakeholders zoals de sportvisserij. Maar het alom tegenwoordige streefbeeld 'helder, plantenrijk water' is te dominant en te dogmatisch aanwezig in de waterbeheerplannen en -maatregelen. Veel (sterk veranderde) Nederlandse wateren zijn dat in een referentiesituatie nooit geweest. En veel voor maatschappelijke functies gecreëerde, kunstmatige wateren, zijn niet 'helder en plantenrijk' aangelegd. Wateren met een massale groei van waterplanten zijn voor vis, visser en andere recreanten niet bijster aantrekkelijk. Het aantal wateren met problemen met waterplanten, groeit snel. Rigoreus beheer en onderhoud, zoals maaibeheer, is dan nodig om aan de gestelde (kwantitatieve) functies te kunnen blijven voldoen. Intensief beheer van waterplanten is echter kostbaar en verstoort de nog resterende biologische interactie tussen vis en water.

Ecologisch beeld

Bij waterbeheerders is ook een ecologisch beeld ontstaan dat een goede waterkwaliteit synoniem is met een lage visbiomassa of lage visproductie. Vanuit een historisch-ecologisch perspectief hebben natuurlijke processen

in Nederlandse wateren juist bijgedragen aan hoge visproducties en –biomassa's. Het KRW-denken gaat onvoldoende uit van deze processen en geeft er zich te weinig rekenschap van wat het ecologisch betekent als deze mogelijk onomkeerbaar aan banden zijn gelegd. Hoge ecologische doelen, afgeleid van een natuurlijke referentie, zijn dan niet realistisch. Binnen de KRW zijn bijna alle wateren aangewezen als sterk veranderd of kunstmatig. De omvangrijke hydromorfologische ingrepen zijn gedefinieerd als 'onomkeerbaar'. Dit betekent dat ook de voor vissen relevante natuurlijke processen, onomkeerbaar zijn stilgelegd. Voor deze wateren zouden eveneens doelstellingen en maatregelen afgeleid moeten worden die overeenstemmen met het sterk veranderde of kunstmatige karakter. In de praktijk worden deze doelen en maatregelen nogal eens overgoten met een 'ecologisch sausje'. Ecologie kan echter voor de waterkwaliteit in die situaties niet leidend zijn. Meer op zijn plaats is een benadering vanuit het waterbeheer, waarin voor de nagestreefde waterkwaliteit gebruik en beleving het vertrekpunt zijn.

Waterkwaliteit: meer oog voor gebruik en beleving nodig

Ook als sportvisserij moeten we accepteren dat natuurlijke processen in veel sterk veranderde wateren niet of nauwelijks meer kunnen worden hersteld. Al zullen we ons daarvoor waar mogelijk wel blijven inzetten, zoals ook in het KRW-document 'Belangrijke waterbeheerkwesties' is verwoord.

Voor alle sportvissers is het gebruik en beleven van water en waternatuur een belangrijke randvoorwaarde. Vanuit een niet-realistisch KRW-denken over waterkwaliteit, wordt de sportvisserij echter steeds meer geconfronteerd met beperkingen in gebruik en het eigen visserijbeheer. Voor wateren met een hoge ecologische waarde zijn eventuele beperkingen, mits onderbouwd, geen probleem. Maar voor sterk veranderde en kunstmatige wateren, vinden we dat gebruik en beleving een veel grotere rol zouden moeten spelen bij het waterkwaliteitsbeheer en het vaststellen van KRW-doelen en

-maatregelen. Zo komt er meer ruimte voor waternatuur met maatschappelijke waardering en draagvlak. Dit bevordert ook de door de KRW in artikel 14 voorgeschreven maatschappelijke participatie.

Gestuurd door de KRW, ontwikkelen veel waterbeheerders beleid ten aanzien van vis en visserij, waarbij hier en daar de verhoudingen zoekraken. Verschillende waterschappen halen de Keur uit de kast om bijvoorbeeld een uitzetting van een paar karpers toch wat aan banden te leggen in een leuk viswater in het stedelijk gebied. Dit vinden wij de omgekeerde wereld. Als door allerlei toegekende functies en de kunstmatige inrichting er nauwelijks ruimte is voor natuurlijke processen, is er geen grond om de sportvisserij te beperken. De sportvisserij claimt daarom ruimte om zo nodig de visstand meer af te stemmen op het eigen gebruik, bijvoorbeeld door een verantwoorde visuitzetting. Dit speelt vooral op de kleinere maar veel beviste wateren zoals stadswateren en kanalen. En waar lokaal toch problemen zijn, bijvoorbeeld door intensief gebruik, het achterlaten van afval of ongewenste visuitzettingen, zal de sportvisserij haar verantwoordelijkheid niet uit de weg gaan en meewerken aan oplossingen. **V**

Dit artikel verscheen (grotendeels) in juni van dit jaar in het themanummer Waterkwaliteit van het tijdschrift Het Waterschap.

Opinie

Water met een goede kwaliteit voor vissen wordt gestuurd door natuurlijke fysisch-chemische en biologische processen. De dynamische interactie land-water (en regionaal zoet-zout) is hiervoor essentieel. Deze dynamiek is de natuurlijke hartslag van watersystemen en bepaalt voor vissen de mogelijkheden voor voortplanting, groei, productie en overleving.

De sportvisserij heeft van oudsher een grote betrokkenheid bij de visstand en de waterkwaliteit. De sportvisserij is in het verleden ernstig beperkt door de slechte waterkwaliteit. Gelukkig is er al veel verbeterd. De huidige focus van de sportvisserij ligt daarom nu op een structurele verbetering van de biologische kwaliteit, door aanleg, herstel en bescherming van vishabitats, herstel van migratiemogelijkheden, dynamiek en zoet-zout overgangen. Morfologie, inrichting en onderhoud van wateren moeten echter nog een hele slag maken. Niet uitlegbaar is daarom dat de sportvisserij in het licht van een verbeterde waterkwaliteit door 'KRW-dwaalsporen' de dupe dreigt te worden van beperkingen. De onderbouwing daarvoor schiet ernstig tekort en het doet geen recht aan de strijd die ook de sportvisserij decennialang heeft gevoerd voor een goede waterkwaliteit.

